

STRATEGIJE SUPROTSTAVLJANJA SVETSKOJ EKONOMSKOJ KRIZI

Pregledni rad

UDK: 005.332:338.124.4(100)

005.21

Jelena Belokapić Čavkunović⁴, Nebojša Dragović⁵, Miloš Stanojević⁶

Abstrakt

Ekonomska istorija pokazuje da se privreda (društvena reprodukcija) ne razvija pravolinijski, uravnoteženo i bez zastoja. Naprotiv, počev od 1825. godine prisutni su usponi i padovi u tokovima društvene reprodukcije. Nakon ubrzanog rasta bruto društvenog proizvoda, porasta investiranja u proizvodnju, uvećanja profitne stope, zaposlenosti, stepena korišćenja kapaciteta, odjednom dolazi do smanjenja bruto društvenog proizvoda, bankrotstva firmi, smanjenja zaposlenosti, pada profitne stope i sl. Tako društvena reprodukcija iz uspona ili ekspanzije ubrzano ulazi u pad ili kontrakciju, iz pada u uspon, tj. ona se kreće u cik-cak liniji, pa to nazivamo cikličnim kretanjem društvene reprodukcije (privrede). U privredi se, dakle, vrši kontinuirano smenjivanje jednog ekonomskog (privrednog) ciklusa drugim.

Ključne reči: strategije, svetska ekonomska kriza, kapitalizam.

Uvod

Praksa pokazuje da ne postoje dva potpuno ista ekonomska (poslovna) ciklusa. Zato ne postoji ni formula kojom bi se moglo odrediti ni trajanje, niti utvrditi vreme pojave ekonomskog ciklusa.

Međutim, iako ekonomski ciklusi nisu identični blizanci, oni često imaju veliku sličnost. Postoje i određeni nagoveštaji pada (kontrakcije) privredne aktivnosti, odnosno nagoveštaji krize hiperprodukcije - „krize izobilja”. Tu spadaju: smanjenje obima proizvodnje u preduzećima i pad realnog bruto društvenog proizvoda, smanjenje investicija, smanjenje tražnje za radnom snagom, pad cena sirovina, pad profitne stope, pad cena akcija, poremećaji na finansijskom tržištu i sl. Kod uspona (ekspanzije) dešava se obrnuto.

⁴ Jelena Belokapić Čavkunović, Univerzitet za poslovne studije, Jovana Dučića 23a, 78000 Banja Luka, Republika Srpska, BiH E-mail: collective.action1234@gmail.com .

⁵ Docent, dr Nebojša Dragović, Univerzitet odbrane, Vojna akademija, Ulica Pavla Jurišića Šturma br. 33, Beograd, Srbija.

⁶ MA. Miloš Stanojević, Stanojević Auditing, 11000 Belgrade, Đorđa Vajferta 66.

Pored svega navedenog, neoklasična ekonomska teorija je dugo vremena odbijala postojanje krize hiperprodukcije i ciklično kretanje privrede, te se time nije ni bavila. Oni su polazili od Sejovog zakona tržišta, po kojem zakon ponude i tražnje uspostavlja objektivno ravnotežu između ponude i tražnje (tzv. „čišćenje tržišta”), zbog čega ne može da dođe do opšte hiperprodukcije. Međutim, kada je Velika ekonomska kriza 1929-1933. godine uzdrmala ceo svet i zapretila pravom katastrofom, neoklasična teorija počinje da se bavi i ovim ekonomskim problemom. Dugo vremena posle Drugog svetskog rata (do 70-ih godina) nisu se pojavljivale krize hiperprodukcije, te se opet nekritički verovalo da krize pripadaju prošlosti. Kako je 70-ih godina XX veka izbila kriza velike eruptivne moći i zapretila posledicama sličnim Velikoj ekonomskoj krizi iz 1929. g, to su ekonomski ciklusi i krize ponovo u fokusu ekonomske teorije.(Ilić, 2003)

Postoje različita tumačenja uzroka ekonomskih ciklusa. Oni se mogu podeliti na dve skupine: spoljašnji (egzogeni) i unutrašnji (endogeni). U spoljašnje uzroke ubrajaju se oni koji su izvan datog ekonomskog sistema, kao na primer: ratovi, državni prevrati, izborne promene, cene nafte, energije, sirovina, migracije stanovništva, naučni proboji i tehnološke inovacije, čak sunčeve pege, vremenske promene i sl. Unutrašnjim uzrocima smatraju se oni koji potiču iz samog ekonomskog sistema koji uzrokuje samogenerisanje ekonomskih ciklusa. Tako svaka ekspanzija rađa kontrakciju, a svaka kontrakcija oživljavanje i ekspanziju u nepravilnom nizu (lancu) koji se stalno ponavlja. Tu se ubrajaju: novac i kredit, model multiplikatora i akceleratora, kolebanja cena i nadnica, politička kolebanja pred izbore i sl.

Zbog velikih ekonomskih gubitaka i društvenih tenzija do kojih dovode krize hiperprodukcije, postavlja se pitanje mogućnosti prognoziranja ekonomskih ciklusa. U tu svrhu se posmatra kretanje novca, tovara robe teretnim vagonima, proizvodnja čelika i sl. Pad proizvodnje čelika bio je pouzdan znak da su preduzeća smanjila nabavke robe i da će se proizvodnja ubrzo usporiti. Taj proces je formalizovan kombinovanjem nekoliko različitih pokazatelja (proizvodnja čelika, električne energije, kretanje spoljne trgovine, stabilnost kursa valute, kretanje najamnina i sl.) u tzv. „indeks vodećih pokazatelja“ na osnovu čega se može dobiti upozorenje o tome da li će ekonomija rasti ili će se usporavati (odnosno može se otkriti nagoveštaj krize). Danas se to vrši kompjuterizovanim ekonometrijskim modelima za prognoziranje ekonomskog rasta. Rodonačelnici ovog koncepta su nobelovci Jan Tinbergen i Lorenc Klajn.

Ekonomska teorija razlikuje tri tipa ekonomskih ciklusa, i to: kratki, srednji i dugi ciklusi. Kratki ciklusi su vezani za klimatske poremećaje (zemljotresi, poplave, požari, orkanski vetrovi, itd.), zatim za poremećaje na svetskom tržištu, u međunarodnim političkim odnosima (ratovi), tako da nisu ekonomskog karaktera, iako se i na ekonomiju manifestuju, te se posebno ne izučavaju u ekonomskoj teoriji i analizi.(Ilić, Prača, 2014.)

Globalizacija kao uzrok ekonomske krize

Kada govorimo o svetskom globalnom tržištu onda mislimo na njegovu globalizaciju. Profesor Ž. Ristić kada je u pitanju pojam globalizacije rekao da je ona projekat interesnih grupa čiji je cilj širenje liberalne ekonomije i svetskog tržišta. Može se zaključiti da se globalizacija nalazi u službi kapitalizma. Sve relevantne činjenice ukazuju na to da globalizacija nije ravnopravna za sve učesnike na svetskom tržištu. Dosadašnja iskustva na svetskom tržištu su dokazala da globalizacija omogućujući razvijenim zemljama sveta da postavljaju svoje uslove, od razvijenijih država pravi još razvijenije, dok siromašne države ona pravi još siromašnijim zato što one moraju prihvatiti postavljene uslove razvijenih zemalja. Još jedna činjenica iz dosadašnje prakse globalizacije, u kojoj ona omogućuje razvijenim zemljama da zaštiti svoju domaću robu, dok istovremeno siromašnim zemljama to isto zabranjuje i prei određenim sankcijama, potvrđuje tezu da je globalizacija nepravedna prema siromašnim zemljama. Kritiku globalizaciji u tom smislu je dao i poznati ekonomista J.Stiglitz koji je rekao da je globalizacija za siromašne zemlje nepovoljna, jer usled globalizacije one postaju još siromašnije.

Sve relevantne činjenice ukazuju na to da globalizacija prednost daje liberainom tržištu bez uticaja državne intervencije, a kontrolisanog od strane međunarodnih institucija koje se pak nalaze u službi najrazvijenijih kapitalističkih zemalja, WTO, WB, IBRD. Isto tako, u vezi sa navedenom činjenicom J.Stiglitz smatra da bi se trebao ukinuti primat SAD-a i drugih najrazvijenijih zemalja da upravljaju tim međunarodnim institucijama WTO,WB,IBRD.(Davies, 2009)

Analizirajući navedene činjenice koje tretiraju globalizaciju za koju je konstatovano da se nalazi u službi kapitalizma, mogu se donjeti ista gledišta kao i za sam kapitalizam sa kojim se globalizacija nalazi tako reći u nekoj koaliciji. Samim, tim oni imaju zajednička gledišta pa i ciljeve. Globalizacija je neravnopravna omogućuje bogatim da se još više obogate, a siromašnim da se još više osiromaši. Neomogućuje siromašnim zemljama sticanje bogatstva kako bi bile u ravnopravnom položaju sa bogatim zemljama. Ta neravnopravnost i neravnoteža između bogatih i siromašnih dovodi do pojave globalnih ekonomskih kriza.

Kada govorimo o globalnim ekonomskim krizama Dž.M.Kejns uzrok njihovog nastanka vidi u neadekvatnoj raspodeli dohotka koja neobezbeđuje rast platežno sposobne potražnje i investicija, što u određenoj meri potvrđuje gornji poslednji pasus o globalizaciji. Prvi indikator nastanka globalne ekonomske krize su proizvedene robe koje se ne mogu prodati i čije se zalihe povećavaju. To potvrđuje činjenica da je uzrok nastanke velike ekonomske depresije iz 1929. godine bila hiperprodukcija roba. Kada je bilo reći o neravnomernom rasporedu bogatstva između bogatih i siromašnih u poglavlju globalizacije, konstatovano je da je taj neravnomernan raspored veoma negativan i neprihvatljiv za zdrav privredni rast. To negativno delovanje neravnomernog rasporeda bogatstva između bogatih i siromašnih je pokazalo svoju lošu stranu još i u vreme velike ekonomske depresije iz 1929. godine. Mnogi ekonomisti su jedinstvenog gledišta da je upravo taj neravnomernan raspored bogatstva

između bogatih i siromašnih uzrok nastanka velike ekonomske depresije 1929. godine. Tada na scenu stupa Dž.M.Kejns koji svojim merama koje se odnose na državnu intervenciju uspeva da privredu usmeri u zdrav ekonomski rast. Dž.M.Kejns u to vreme u svom programu mera pored ostalih, veliki značaj pridaje investicijama i štednji za koje on smatra da igraju značajnu ulogu kod stvaranja ravnoteže između ponude i potražnje kao glavnih faktora zdravog funkcionisanja ekonomije. (Keynes, 1956)

Uzrok nastanka globalne ekonomske krize iz 2009. godine prema nekim ekonomistima nalazi se u nepostojanju jedne druge ravnoteže između bankarskog sistema i finansijskog tržišta. Zbog zajedničkog cilja kojeg dele svi kapitalisti, a to je profit i pohlepa za profitom, nije postojala volja učesnika na tržištu, kapitalista, da se uspostavi ravnoteža između bankarskog sistema i finansijskog tržišta. I u ovoj novoj globalnoj ekonomskoj krizi iz 2009. godine ponavlja se isti scenario kao i u vreme velike ekonomske depresije 1929. godine. Naime, odgovor na globalnu ekonomsku krizu 2009. godine svih država koje zagovaraju neoliberalno tržište bez uplitanja države, bio je da su upravo one (misli se na te države) morale lično intervenisati na svom tržištu kako bi zaustavile negativno destvo te krize, što predstavlja konkretan primer državnog intervenisanja na tržištu. I u ovom slučaju globalne ekonomske krize iz 2009. godine se ponovila istorija od pre 80 godina kada se državnom intervencijom koju zagovara Kejns i njegove pristalice zaustavila velika ekonomska depresija iz 1929. godine. To potvrđuje činjenicu da u uslovima krize neminovna je intervencija države. Naime, mere snižavanja kamatne stope od strane FED-a su se pokazale neefikasnim za suzbijanje krize. Samo delovanje monetarne politike u uslovima krize prema Dž.M.Kejnsu je neefikasno. Mere koje je primenio Barack Obama koje su bile iz oblasti fiskalnih mera su imale pozitivne rezultate. Teza koju je zagovarao Dž.M.Kejns da je u borbi protiv globalne ekonomske krize potrebno sinhronizovano delovanje monetarne politike i fiskalne politike, potvrdilo se i u ovoj globalnoj ekonomskoj krizi iz 2009. godine.

Modeli suprotstavljanja ekonomskoj krizi

Modeli suprotstavljanja globalnim ekonomskim krizama i iskustva zemalja nam evidentno ukazuju da su gotovo sve države sveta morale intervenisati na svom tržištu, odnosno nisu mogle biti pasivne prema globalnoj ekonomskoj krizi.

Kada analiziramo iskustvo SAD-a kao države iz koje je krenula globalna ekonomska kriza možemo videti da je njihova vlada kao prve mere antikrizne politke preduzela u smislu upumpavanja finansijskih sredstava na njihovo tržište čime bi zaštitila svoju uslužnu delatnost koja podrazumeva bankarski finansijski sektor, a u kojoj je zaposleno gotovo 80% zaposlenih. Podsticanje javnih radova kojim bi se smanjio državni deficit, porezi, subvencionisali poslodavci, i time inicirala zaposlenost, jedne su od mera iz paketa andkriznih mera vlade SAD-a.

Evropska Unija EU kao još jedna teritorijalna celina sastavljena od više država je takođe našla se na putu globalne ekonomske krize i pretrpela velike štete. Ovde treba

spomenuti da je otežavajuća okolnost EU što se u njenom sastavu nalaze države koje su razvijene i one koje su nerazvijene. Problem se nalazi u tome što će pojedine zemlje tako reći morati ispaštati radi ostalih zemalja na način što će morati potpomagati pojedine zemlje svojim sredstvima kako bi se one izvukle iz krize. Neke od antikriznih mera EU odnose se na zahtev prema njenim članicama da moraju obezbediti potražnju od 1,5% njihovog BDP-a. Antikrizne mere EU odnosile su se na monetarne mere, pa je tako EIB snizila referentnu kamatnu stopu što je u određenoj meri i ostvarilo određene rezultate kod rasta likvidnosti tržišta. (Kovačević, 2015)

Antikrizne mere vlade Velike Britanije su se odnosile na zaštitu njenih finansijskih institucija od bilo kakvih krahova. Pa je tako, s tim u vezi, vlada Velike Britanije kako bi podstakla kreditiranje privrede odobrila određene državne garancije za bankarske kredite namenjene u tu svrhu. Da je vlada Velike Britanije stala čvrsto u odbranu svojih finansijskih institucija potvrđuje i činjenica što je preuzela sve visokorizične bankarske aktive koje bi mogle destabilizovati bankarski sektor.

Davanje povoljnih kredita malim i srednjim preduzećima koja su bila pogođena globalnom ekonomskom krizom, bio je jedan od mera iz paketa antikriznih mera vlade Velike Britanije. Iz oblasti fiskalnih antikriznih mera vlada Velike Britanije je pristupila smanjenju stope PDV-a, u nekim slučajevima je i oslobađala od plaćanja određenih poreza, to se uglavnom odnosilo na siromašne strukture kojima se i pomagalo u otplati hipotekarnih kredita. Antikrizne mere su još podrazumevale povećanje državnih investicija, stimuliranje potrošnje preko dečijih dodataka, i ostalih poreskih olakšica.

Kad govorimo o antikriznim merama koje je sprovodila vlada Švedske i konstatujemo da je njen primaran cilj zaštita njihovih zaposlenih radnika, onda se sa pravom može potvrditi i reći da je baš Švedska država kakvu je zamišljao Kejns, a što će se potvrditi još i u daljnjim izlaganjima. Tako dakle, antikrizne mere Švedske vlade prvenstveno su bile usmerene na socijalni sistem. Još jedna od prednosti koje je imala Švedska vlada jeste ta što je ona držala primat i većinski udeo u finansijskom ulogu njenih najvećih banaka, pa se time tretirala i kao njihov najveći akcionar, a svi krediti nekretnina i HOV su bili u domaćem vlasništvu, a ne u stranom. To joj je davalo još jedan od razloga da se aktivno uključi svojom intervencijom u borbu protiv globalne ekonomske krize i zaštititi svoj bankarski sektor. Švedska vlada je određenim subvencijama potpomagala svoja mala i srednja preduzeća kako bi ostvarili određenu konkurentnost na tržištu. Treba istaći i to da je vlada Švedske u svom programu antikriznih mera primenjivala i standardne mere koje su primenjivale ostale zemlje u svetu, a prije svega upumpavanje finansijskih sredstava na svoje tržište. Švedska centralna banka je čak i svojim nefinansijskim institucijama omogućila uzimanje povoljnih kredita.

Nemačke antikrizne mere su podrazumevale finansijsku pomoć preduzećima, finansijska sredstva namenjena za državne investicije, a od mera iz fiskalne oblasti Nemačka je vraćala porez siromašnim preduzećima, i smanjivala određene poreze, subvencionisala preuzeća koja su bila spremna podići kredit u investicione svrhe, itd.

Da bi podstaknula veću potrošnju, a time i potražnju Nemačka vlada je isplaćivala dečije dodatke. Neobična mera vlade Nemačke kako bi zaštitila svoje zaposlene radnike bila je skraćivanje radne sedmice kako bi se izbegla otpuštanja radnika.

Francuska vlada je u borbi protiv globalne ekonomske krize primenjivala antikrizne mere koje su se takođe odnosile na finansijsku podršku, i to realnom sektoru privrede, državnim investicijama u bankarskom sektoru kako bi mogle i dalje kreditirati privredu, subvencijama za stanogradnju i zapošljavanje, te finansijskoj pomoći socijalnom sektoru.

Što se tiče zemalja u razvoju vredno je navesti zemlje koje pripadaju grupi BRIK. S obzirom da zemlje grupe BRIK spadaju u grupu zemalja u razvoju one su samim tim bile pod manjim uticajem globalne ekonomske krize.

Pojedinim paketima antikriznih mera koje su bile ekspanzivnog karaktera, suprotne od onih što ih je propisivao MMF, Indijska vlada je uspjela izbeći prvi nalet globalne ekonomske krize. Da je postupila ispravno potvrđuje činjenica što su u istom tom vremenskom periodu zemlje u okruženju Indije primenile mere koje propisuje MMF i doživele potpuni krah. Indijska vlada u paketu svojih antikriznih mera je primenila mere iz fiskalne oblasti koje su se odnosile na smanjenje poreza. Pored fiskalnih mera primenjivane su i monetarne mere koje je sprovodila centralna banka Indije, a koje su se uglavnom odnosile na povećanje domaće i strane likvidnosti, odnosno, smanjenje kamatne stope. (Krugman, 2008)

Antikrizne mere Kineske vlade su bile monetarnog i fiskalnog karaktera i one su se odnosile na finansijsku pomoć malim i srednjim preduzećima. Izgradnju infrastrukture, itd. Druga antikrizna mera Kine se odnosi na smanjenje poreza, smanjenje kamata, podsticanje zapošljavanja, itd. Kineska vlada je kao i Indijska vlada pojedinim paketima antikriznih mera koje su bile ekspanzivnog karaktera, suprotne od onih što ih je propisivao MMF, uspjela izbeći prvi nalet globalne ekonomske krize. Kineska vlada je zauzela isti stav kao i mnogi ekonomisti koji su konstatovali da je potrebno se osloboditi dolara kao rezervne valute, pa je u tom pogledu Kineska vlada od svojih rezervi dolara počela se oslobađati na način što je njima kupovala prirodne i naftne resurse, tehnologiju, itd.

Analizirajući sva gore navedena iskustva i modele suprostavljanja globalnoj ekonomskoj krizi može se zaključiti da su sve gore navedene, a sigurno i ostale države sveta kao prvu antikriznu meru koristile mere monetarne politike.

Te antikrizne mere monetarne politike, odnosno mere niskih kamatnih stopa kao što se može zaključiti su se pokazale nedovoljno efikasnim, i to potvrđuje tezu Dž.M.Kejnsova da je monetarna politika u uslovima krize neefikasna. Naime, monetarnom politikom kao antikriznom merom se uspjela donekle osigurati likvidnost na tržištu i donekle usporiti globalna ekonomska kriza, ali ne i zaustaviti. U tom pravcu zaustavljanja krize viade su poučene iskustvom iz velike ekonomske depresije iz 1929. godine pristupile primeni antikriznih mera fiskalne politike. Te antikrizne fiskalne mere su se odnosile na određene poreske subvencije za siromašno stanovništvo kojima bi se

povećao njihov raspoloživi dohodak kojeg bi oni usmerili na potrošnju, povećali potrošnju, a time i potražnju. Poreske olakšice su se odnosile i na investicije koje bi imale isti efekat. Uglavnom se iz gore navedenih modela i iskustava može konstatovati da su veću efikasnost u borbi protiv globalne ekonomske krize imale antikrizne fiskalne mere, a znamo da one pripadaju kejsijanskoj ekonomskoj politici koja zagovara državnu intervenciju. Zaključak koji se može doneti jeste da u suprostavljanju globalnim ekonomskim krizama najefikasniji učinak daje kejsijanska ekonomska politika, a što se i potvrdilo još i u velikoj ekonomskoj depresiji iz 1929. godine, ili drukčije kazano, da je ova sadašnja globalna ekonomska kriza potvrdila efikasnost u borbi protiv ekonomskih kriza koje su se potvrdile u vreme velike ekonomske depresije iz 1929. godine.

Uticaj makroekonomskih politika na prevazilaženje posledica ekonomske krize

Mere koje neoliberalizam primenjuje protiv globalnih ekonomskih kriza propisani su Washingtonskim konsenzusom i odnose se na mere monetarne i fiskalne politike. Brojne analize su utvrdile da samo tri od ukupno deset preporuka Washingtonskog konsenzusa koje su iz fiskalne oblasti su pokazale pravu efikasnost. Kada se analizira neoliberalizam kao makroekonomska politika njegovi instrumenti protiv ekonomske krize, treba imati u vidu i konstatovanu činjenicu da je neoliberalizam nepravilan i diskriminatoran prema siromašnim. (Milojević, Mihajlović, Cvijanović, 2012) Imajući tu činjenicu u vidu, te činjenicu da neoliberalizam zagovara privatizaciju, smanjuje poreze, i da sve ostale svoje mere svoje politike sprovodi pomoću MMF. WB, može se zaključiti i konstatovati da on to sve radi u korist bogatih i na taj način stvara nesrazmer između bogatih i siromašnih. Upravo iz tog razloga gde neoliberalizam dereguliše ravnomeran raspored bogatstva između bogatih i siromašnih, a znamo da je to jedan od osnovnih preduslova za zdrav privredni rast koji neće biti izložen kriznim udarima, za neoliberalizam može se potvrditi i konstatovati da je neefikasan u suprostavljanju globalnim ekonomskim krizama. Čak što više, može se reći da je neoliberalizam inicijator i eskalator globalne ekonomske krize.

Kejsijanci se globalnoj ekonomskoj krizi suprostavljaju prvenstveno fiskalnom politikom kojom utiču na agregatnu potražnju i ponudu. Jedini kejsijanci smatraju da u kriznim situacijama na tržištu moraju biti udružen sve snage, pa čak i mere suprostavljenih ekonomskih politika. S tim u vezi, kejsijanci smatraju da je monetarna politika vrlo bitan faktor u suprostavljanju globalnim ekonomskim krizama i stavljaju je u ravnopravan položaj sa fiskalnom politikom s tim da blagu prednost daju fiskalnoj politici. Važno je naglasiti da kejsijanci vrlo važan značaj pridaju ravnomernoj distribuciji nacionalnog bogatstva na bogate i siromašne u čemu i uspevaju, a kao što je poznato taj ravnomeran raspored bogatstva je vrlo važan faktor da bi se tržište moglo efikasno sačuvati i odbraniti od globalne ekonomske krize. (Mihajlović, Imamović, Dragović, 2017)

Uzmemo li u obzir pored ostalih dve vrlo važne činjenice, prva, da se kod suprostavljanja globalnoj ekonomskoj krizi kejsijanska ekonomska politika nesuprostavlja nego podržava sinhronizovano delovanje monetarne i fiskalne politike,

i druga činjenica da kejsijanci pridaju veći značaj ravnomernom rasporedu bogatstva na bogate i siromašne, možemo zaključiti i konstatovati da je kejsijanska ekonomska politika ovom poslednjom globalnom ekonomskom krizom potvrdila svoju titulu koju je stekla još za vreme velike ekonomske depresije kao vodeća i najjača ekonomska politika u borbi protiv ekonomskih kriza.

Mere koje monetaristi koriste protiv globalnih ekonomskih kriza su mere monetarne politike, snižavanje kamatne stope, kojima se nastoji inicirati agregatna potražnja te zaštititi makroekonomska stabilnost. Nedostatak monetarizma i njegove ekonomske politike je u tome što on svojim monetarnim merama bude zaokupljen na spašavanje bankarskog sektora koji je vrlo važan i koji se nađe prvi na udaru globalne ekonomske krize. Pošto nije u mogućnosti da spašava ostale sektore pogođene globalnom ekonomskom krizom, monetarizam se pokazao nedovoljnim da se sam suprostavi ekonomski krizama. Monetarizmu je potreban kejsijanizam kako bi bio efikasan u suprotstavljanju globalnoj ekonomskoj krizi, isto kao i što je po logici kejsijanizmu potreban monetarizam da bi bio efikasan. Međutim, kejsijanci su svesni te činjenice i prihvatili su monetarizam i dali mi određeni značaj u tom smislu, dok monetaristi osporavaju kejsijance i nepridaju im nikakav značaj važnosti.

Zaključak

Država, kao jedini učesnik u privrednim kretanjima koji može da utiče na privrednu aktivnost, treba da uskladi sklonost ka potrošnji sa podsticajima za investiranjem. Tj, država treba da odredi način na koji treba izvršiti osnovnu raspodelu nacionalnog dohotka na investicije i potrošnju. To će učiniti određenim merama ekonomske politike. Na primer, na sklonost štednji (a time i na sklonost potrošnji) će uticati preko poreskog sistema i preko određivanja kamatne stope. Kreditno-monetarnim merama će nastojati da odredi kamatnu stopu na onom nivou koji će u odnosu na graničnu efikasnost kapitala obezbediti punu zaposlenost. Kako bi se zaposlio što veći broj nezaposlenih potrebno je povećati javne izdatke (kao, na primer, finansiranje javnih radova od strane države). Onoga trenutka kada se obezbedi puna zaposlenost sa odgovarajućom joj proizvodnjom, država može da se povuče (naravno, ne sasvim), odnosno privreda se može prepustiti slobodnoj konkurenciji.

Analiza kriza hiperprodukcije je pokazala da povremeno otkazuje klasični regulator kapitalističke društvene reprodukcije tj. zakon prosečnog profita. Ogromna materijalna, pa i ljudska razaranja kapitalističke privrede u periodu kriza nužno su nametala potrebu traženja novog rešenja za nesmetano funkcionisanje kapitalističke društvene reprodukcije. Na to je posebno primorala Velika ekonomska kriza 1929-1933. godine koja je izazvala paralizu i katastrofu svetske privrede (kao i svetski ratovi).

Jedina snaga koja se u tom momentu mogla pojaviti kao nov regulator društvene reprodukcije bila je kapitalistička država, kao stvarni reprezentant i zaštitnik kapitalističke klase.

Literatura

1. Davies, K. "While global FDI falls, China's outward FDI doubles," Columbia FDI perspectives, No.5, May 26, 2009.
2. Evropska unija i Srbija - od tranzicije do pridruživanja, 2012. NDES i Ekonomski fakultet.
3. Ilić, B., 2003. Informatičko društvo i nova ekonomija, Beograd.
4. Ilić, B., Prača N., 2014. Održivi razvoj u uslovima informaciono komunikacionih tehnologija, Apollo, Beograd.
5. International Monetary Fund 2009. Global financial stability report. April
6. Keynes, M. J. 1956. Opšta teorija zaposlenosti, kamate i novca, Kultura, Beograd.
7. Kovačević, Mladen, Katastrofalne posledice najveće zablude ekonomske nauke – neoliberalizma, u: Globalna kriza i ekonomska nauka, Neoliberalizam i alternative, 2012, Zbornik radova, Ekonomski fakultet u Beogradu.
8. Krugman, Pol, 2008. Povratak ekonomije depresije i svetska kriza 2008, IP Heliks, Beograd.
9. Krugman, Pol, 2012. Okončajte ovu depresiju. odmah!, Heliks, Smederevo, Beograd.
10. Mihajlović M., Imamović N., Dragović N. (2017) Uloga i značaj antimonopolske politike u savremenim uslovima poslovanja, ODITOR, vol. 3, br.2, str. 87-99. ISSN: 2217-401h
11. Milojević I., Mihajlović M., Cvijanović M., (2012) Impact of organizational failure of relevance consolidated budget, Ekonomika poljoprivrede, Vol. 59, N°1 (1-176), , str. 63-71, ISSN: 0352-3462, UDC: 336.143.01.
12. Stiglitz, J.E., 2012. Cena nejednakosti: kako današnje podeljeno društvo ugrožava našu budućnost, DC. Vashington.
13. Vukša S., Anđelić Z., Kolarski I., Uloga ekonomske politike u ekonomskim krizama, ODITOR, Centar za ekonomska i finansijska istraživanja, Beograd, 12/2015, str. 13-21.

SUPREME STRATEGIES OF THE WORLD ECONOMIC CRISIS

Jelena Belokapić Čavkunović⁷, Nebojša Dragović⁸, Miloš Stanojević⁹

Abstract

Economic history shows that the economy (social reproduction) does not develop straight, balanced and without delay. On the contrary, since 1825, there are ups and downs in the flows of social reproduction. After the rapid growth in gross domestic

⁷ Jelena Belokapić Čavkunović, University of Business Studies, Jovan Dučić 23a, 78000 Banja Luka, Republic of Srpska, BiH E-mail: collective.action1234@gmail.com.

⁸ Assistant Professor Nebojša Dragović, University of Defense, Military Academy, Pavla Jurišić Street Šturma no. 33, Belgrade, Serbia.

⁹ MA. Miloš Stanojević, Stanojević Auditing, 11000 Belgrade, Đorđa Vajferta 66

product, the increase in investment in production, the increase in profit margins, employment, the level of capacity utilization, suddenly there is a decrease in gross domestic product, bankruptcy of firms, decrease in employment, falling profit margin, Thus, social reproduction from the rise or expansion rapidly enters a fall or contraction, from falling to ascent, i.e. it moves in a zigzag line, and this is called cyclical movement of social reproduction (economy). In the economy, therefore, there is a continuous shift of one economic (business) cycle to others.

Ključne reči: *strategies, the global economic crisis, capitalism.*

Datum dolaska (Date received): 24.06.2017

Datum prihvatanja (Date accepted): 11.07.2017.